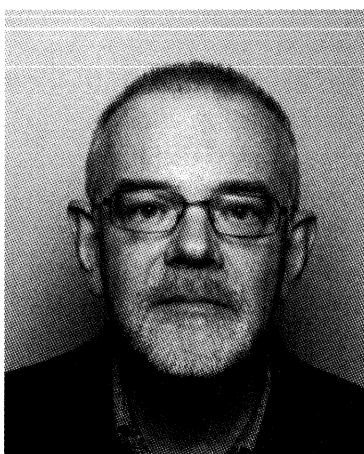

Vägen till Metropolis

Svenska gesällvandringar vid sekelskiftet 1900

TOM ERICSSON är professor i historia vid Umeå universitet. Hans forskning har berört olika sociala grupper och yrkesgrupper. I sin senaste bok *I giljotinens skugga*. En historia om en minoritet under franska revolutionen, som utkommer i början av 2009, studeras den lutherska/protestantiska minoriteten i Paris under revolutionsåren. För närvarande forskar han om svensk emigration till Paris under åren 1870–1910.

i tidigare svensk och internationell historisk forskning om utvandringen har av naturliga skäl den omfattande Amerikautvandringen fått stå i fokus. Amerikautvandringen utgjorde en av de viktigaste historiska processerna i både svensk och europeisk historia från mitten av 1800-talet långt fram på 1900-talet. I den svenska Amerikaemigrationens kölvatten har också andra långväga utvandringsländer uppmärksammas, som Brasilien och Kanada. Även den utvandring som gick till mer närliggande länder som Danmark, Tyskland och Ryssland har behandlats. Här är dock litteraturen mycket begränsad.¹

Den specifika svenska urbana utvandringen som ägde rum till Europas huvudstäder under den stora massutvandringen har däremot inte rönt något intresse, trots att den är väl dokumenterad i de svenska utlandskyrkornas arkiv, i t.ex. Berlin, London och Paris. Undantag utgör den historiska forskningen om den svenska utvandringen till S:t Petersburg och historieskrivningen om den svenska konstnärskolonin i Paris under 1800-talets sista årtionden.²

Den svenska Amerikaemigrationen uppvisar dock åtminstone ett exempel på en motsvarande urban emigrationsström, nämligen den som gick till den amerikanska metropolen Chicago. Skälen till den ringa uppmärksamheten av utvandringen till de europeiska huvudstäderna kan bero på att de till Frankrike, Storbritannien och Tyskland utvandrande svenskarna var få i jämförelse med massutvandringen över Atlanten och att de som flyttade till de europeiska huvudstäderna inte har gjort sig bemärkta i den svenska emigrationshistorien eller i den brittiska, franska och tyska immigrationshistorien.

NÅGRA MIGRATIONSHISTORISKA
IAKTTAGELSER

I den samlade migrationshistoriska forskningen har den amerikanske sociologen och historikern Charles Tilly urskiljt fyra olika migrationsmönster.³ Den första typen av befolkningsrörelser var de som ägde rum inom ett tämligen avgränsat lokalt eller regionalt geografiskt område, s.k. lokal migration (local migration). Till denna typ förde Tilly strömmen av jordbrukets lägsta sociala skikt, som t.ex. pigor och drängar, som för sitt levebröd sökte arbete inom ett relativt avgränsat område i nära anslutning till det där de tidigare varit anställda. En annan grupp, som också rörde sig inom ett relativt avgränsat område var den som Tilly benämnde cirkulär rörlighet, circular migration. Den innebar att migranten ofta kom tillbaka till den plats som han eller hon lämnat. Ett typiskt uttryck för denna befolkningsrörelse var säsongsarbetet. Den tredje befolkningsrörelsen kallade Tilly kedjemigration (chain migration). Den kunde ske över mycket stora distanser. Den kännetecknades av att den byggde på redan etablerade migrationsmönster. Kedjemigrationen förefaller också ha präglats av ett tydligt könsmönster, eftersom den hade en stor betydelse för kvinnors migrationsmönster. Den var ett led i kvinnornas återförenande med sina familjer. Den fjärde typen som Tilly utkristalliserar är den befolkningsrörelse som sammanhänge med människors karriärmönster, career migration. Den skilde sig från kedjemigrationen, som byggde på familje-, släkt- och vänskapsband, då den i stället hörde samman med yrkeskollegers och affärsvänners information och beteenden.

Av Charles Tillys fyra migrationsmönster är det endast ett som vid en första an-

blick förefaller tillämpningsbart, eftersom emigrationen från Sverige till Frankrike, Storbritannien och Tyskland skedde över en längre distans. Några av de andra flyttmönstren kan dock inte avvisas omedelbart. En bearbetning av inflyttningsslängderna för den svenska Parisförsamlingen antyder i stället att de som emigrerade till Paris faller väl in i Tillys fjärde migrationsmönster, att emigrationen var ett led i de berörda personernas karriärmönster. Den största enskilda yrkesgruppen utgjordes av hantverkare. Majoriteten av utvandrarerna kom dessutom från urbana områden, antingen var de födda där eller så utvandrade de från städer, och inte från agrara områden som huvuddelen av Amerikautvandrarerna. Det är inte heller möjligt att helt utesluta Tillys andra migrationsmönster, dvs. att delar av den svenska emigrationen till Paris var att betrakta som en form av säsongarbete, men dock inte ett säsongarbete i traditionell mening. Det fanns förmodligen bland de svenska emigranterna de som avsåg att stanna en relativt kort period, för att sedan återvända hem, på samma sätt som skedde bland säsongarbetare i Sverige, t.ex. värmlänningarna som arbetade vid sågverken i Västernorrland.

I Tillys skilda befolkningsrörelsemönster bygger ofta förklaringarna på förändringar som kan sökas i strukturella förändringsprocesser, som ekonomiska konjunkturer, befolkningstryck och förändringar på arbetsmarknaden. Ett undantag utgör dock career migration, där individer eller familjer flyttar som en följd av att de vill förbättra sin sociala och yrkesmässiga position i samhället. Denna typ av migration har varit vanligast bland mer väletablerade yrkesgrupper, som vetenskapsmän, ingenjörer, tekniker och prä-

ter. Men den gäller också i hög grad hantverksnäringen, särskilt under skråväsendet, där gesällvandringen utgjorde ett led i karriärmobiliteten, men den avspeglas också i hantverkarnas stora andel av de svenska utvandrarerna till Paris under åren 1878 till 1910, där denna grupp utgjorde fyrtio procent av samtliga svenska immigranter. För att komma åt denna typ av utvandring är det nödvändigt att i större utsträckning ta fasta på individen som aktör.⁴ Aktörsperspektivet har som utgångspunkt att individer själva fattar beslut om sin framtid, dvs. att individer agerar mer självständigt i förhållande till det omgivande samhällets förändringar, samtidigt som aktörsperspektivet inte utesluter strukturella förändringsprocessers påverkan. Men ålder, yrke, social position, utbildning och familjebakgrund

ges i detta sammanhang ett ökat förklaringsvärde.

NÅGRA EMPIRISKA IAKTTAGELSER

Det faktum att en så stor del av de svenska immigranterna till Paris under åren 1878 till 1910 var hantverkare ger omedelbart associationer till att det skulle vara fråga om en sentida gesällvandring (se diagram).

Under skråväsendet tog det ofta lång tid att bli en yrkesskicklig hantverkare. Hela hantverksutbildningen var mycket formellt uppbyggd och följde bestämda mönster. Redan som mycket ung började man som lärling, sedan följde en tid som gesäll. Det var under dessa år som en stor

Källa: Svenska Sofiakyrkan i Paris. In- och utflyttningslängd 1883–1920. Vol. 1; Svenska Sofiakyrkan i Paris. Husförhörlängd 1878–1901. AI. 2.

del av tiden upptogs av gesällvandringarna. De kunde sträcka sig över mycket stora geografiska områden både inom och utom det egna landets gränser. De innebar också att man bodde hos många olika hantverkare och lärde sig av deras yrkesskicklighet. Sedan kom den tid när det var dags att stå på egna ben och bli sin egen, att förvärva mästartiteln, att övertyga det lokala hantverksskrået om sina färdigheter och visa upp sitt "mästerverk".⁵ Då först fanns de formella förutsättningarna att öppna en egen hantverkarverkstad. Trots att dessa formella utbildningsvägar upphörde i Sverige efter skråväsendets upplösning år 1846 och näringsfrihetens införande år 1864 levde traditionen vidare långt fram på 1800-talet och vida längre än vad historikerna föreställt sig, vilket det historiska källmaterialet i den svenska utlandsförsamlingen i t.ex. Paris vittnar om.

En av de svenska invandrarna till Paris, som utgjorde själva sinnebilden av den klassiska gesällvandringen var Alfred Julius Hellström. Han anlände den 14 april 1895, som tjugoåttåring, till Paris. I den svenska församlingens inflyttningsslängd skrev den dåvarande prästen, Nathan Söderblom, sedermera ärkebiskop, att Hellström hade flyttat in från London. Söderblom nedtecknade också att Hellström hade bosatt sig i fastigheten nummer 25 rue Penthievre som låg i det 8:e arrondissementet.⁶ Det var ett av de mer fashionabla kvarteren i Paris vid denna tid.⁷ Hellström var född i Klara församling i Stockholm. Hans far var möbelhandlaren Jakob Alfred Hellström och modern hette Clara Cathrina, född Eriksson. När Alfred Julius var tio år flyttade familjen till Jakobs församling, där deras bostadsadress blev Jakobsbergsgatan 27 i kvarteret Gräflingen 11. Det hellströmska hushållet var

stort. Alfred Julius var den äldste av åtta syskon. Syskonskaran utgjordes av tre bröder och fem systrar. Familjen bodde fram till 1889 i Jakobs församling, men flyttade sedan till Adolf Fredriks församling. Vistelsen där blev dock kortvarig, för i november 1891 flyttade den hellströmska familjen tillbaka till Klara församling, där de bosatte på Oxtorgsgatan 16, som var beläget i kvarteret Hästhufvudet. Alfred Julius, som då var sjutton år, hade dock några månader före flytten lämnat familjen och valt att emigrera till Förenta Staterna, eller som det står i utflyttningsslängden för Adolf Fredriks församling, Amerika. I utflyttningsslängden angavs att han var skrädderiarbetare. Han var dock inte ensam på resan över Atlanten, utan han var i sällskap med sin yngre bror, Bror Carl, som var gjutarlärling.⁸

Därefter försvinner Alfred Julius ur de befolkningshistoriska källorna i Stockholm. Nästa gång vi återfinner honom är 1894. Han har då återvänt från USA i mars samma år och hans yrke var fortfarande skrädderiarbetare. Han bosatte sig då hos sina föräldrar i Klara församling, som fortfarande bodde kvar på Oxtorgsgatan 16. Han stannar dock inte mer än ett halvår hos sina föräldrar förrän han i september återigen emigrerade. Denna gång var det den brittiska huvudstaden London som var målet. Det var efter denna dryga halvårsperiod i London som Alfred Julius fortsatte till Paris. Den tid Alfred Julius Hellström stannade i Paris blev något längre än vistelsen i London, nästan ett år. Men hans förflyttningar mellan Europas stora metropoler var inte slut ännu, utan i mars år 1896 avreste han österut, från Paris till Berlin. Vistelsen i den tyska huvudstaden blev kortvarig och redan i maj samma år återvände Alfred Julius till Stockholm. Han var ogift och

saknade bostad vid återkomsten till Stockholm, vilket gjorde att han bosatte sig hos föräldrarna i Klara församling. Den nu tjugotvååriga Hellström tyckte säkert att föräldrarnas bostad inte var riktigt passande för en utbildad och självständig skraddare och under en kortare period kan man följa Hellströms försök att rota sig i huvudstaden. Först flyttar han ut från föräldrarnas hushåll och bosätter sig på Kungsgatan 4, därefter flyttar han till Apelbergsgatan 35 A och därefter till Kungsgatan 40 B. Trots det intensiva flyttande befinner han sig hela tiden i Klara församling åtminstone fram till år 1908. Vad som hände därefter vet vi inte.

Alfred Julius Hellström reste ensam till Paris, men det fanns också bland de svenska emigranterna de som var gifta och de som reste i grupp eller tillsammans med någon yrkeskollega. Den 12 mars 1888 fick den svenska församlingen i Paris tre nya församlingsbor när kyrkoherden Johan Hemberg skrev in deras namn i församlingsboken. De tre församlingsmedlemmarna var körsnären Konrad Helin och hans hustru Olivia, född Åberg, samt buntmakaren Herman Bergström. De hade utvandrat från Nyköping, där de tidigare varit bosatta i första kvarteret.⁹ De tre svenskarna som skrev in sig i den svenska församlingen i Paris kan ganska enkelt följas bakåt i tiden i de olika källorna som ligger till grund för den svenska befolkningsstatistiken. Helin var född i Ulricehamn år 1861. Hans hustru var född i Borgholm på Öland och dotter till en bryggare. Hon var tolv år äldre än sin make.¹⁰ Makarna Helin var gifta sedan den 10 januari 1887. Bergström var född 1860 i Stora Tuna i Kopparbergs län.¹¹ Helin och Bergström arbetade inom samma yrke. Buntmakare var en äldre benämning för körsnär, men båda yrkesbe-

teckningarna hade använts parallellt i Sverige åtminstone sedan 1500-talet. I den statistik som Kommerskollegium insamlade årsvis över landets handlare och hantverkare upptog näringsstatistiken för Nyköpings stad¹² år 1887 en körsnär vars namn var Konrad Natanael Helin. Där sades också att Helin hade två anställda, en man och en kvinna. Statistiken ger dock inte något besked om vad de anställda hette.¹²

I husförhörslängden för Nyköpings västra församling för åren 1886 till 1890 visar det sig att både makarna Helin och Bergström är hyresgäster i den fastighet i första kvarteret som benämns 20–21. Så kanske arbetade Bergström hos Helin eller tillsammans med honom. Det visar sig också att Konrad Helin och Herman Bergström hade flyttat till Nyköping vid samma tidpunkt och inflyttningsattesterna vittnar också om att de båda inflyttat från samma församling i Stockholm, Hedvig Eleonora. Vistelsen i Nyköping blev mycket kort och redan samma år flyttade såväl Konrad Helin som Herman Bergström tillbaka till Stockholm. I husförhörslängden sägs det dock ingenting om vilken församling i huvudstaden det var fråga om.¹³ Enligt husförhörslängden flyttade Olivia Helin till Frankrike samma år. Det var med stor sannolikhet så att makarna Helin och Bergström var mycket nära bekanta. Det var därför inte särskilt förvånande att de slog följe till Paris.

Helins och Bergströms återkommande flyttningar till och från Stockholm under 1880-talets sista år hade också en förhistoria. Helin hade flyttat till Stockholm första gången år 1878 och bosatt i sig i rote 7, som bestod av Jacob och Johannes församling.¹⁴ Han hade sedan flyttat inom roten och år 1880 finns han upptagen i folkräkningen för Stockholms stad. Han

bodde då i kvarteret Hästen nr 5 i ett hushåll som förestods av en körsnär som hette Per August Ternlund. Enligt folkräkningen var Helin lärning, vilket gör det högst sannolikt att han utbildade sig i körsnärsyrket hos Ternlund. Ternlunds hushåll bestod av många personer. Förutom honom själv och hans hustru inrymde hushållet två sömmerskor, en piga och två lärningar.¹⁵ I Kommerskollegiums statistik år 1880 över handlare och hantverkare anges att Ternlund hade fem anställda, varav två var män och tre var kvinnor.¹⁶ Fyra av dessa anställda var sannolikt de som bodde i Ternlunds hushåll.

Det var inte ovanligt att hantverkarhushållen hyste både arbetsgivarens familj och de anställda. Även om det traditionella hantverkarhushållet i Stockholm hade varit i upplösning alltsedan slutet av 1700-talet, så levde dessa traditioner och beteendemönster kvar fastän i en mindre omfattning än tidigare.¹⁷ Det var också av detta skäl som det var så viktigt för en hantverksmästare att vara gift. Hustruns roll var helt avgörande för att hantverkarhushållet skulle fungera. Hon fyllde två roller. Den ena som maka och mor som innebar att hon skulle ta hand om den egna familjen och de inneboende lärningarna och gesällerna. I den andra rollen förväntades hon vara behjälplig i hantverkarverkstaden och ta hand om skilda uppgifter i anknytning till hantverksproduktionen.¹⁸ Helins vistelse hos Ternlund upphörde dock i maj 1881, då han flyttade till Tyskland.¹⁹ Vi vet dock inget närmare om var i Tyskland Helin slog ner sina bo-pålar.

Helins vän, Herman Bergström, flyttade också tidigt till Stockholm. Två år före Helins ankomst hade han flyttat från Uppsala till Stockholm.²⁰ I folkräkningen år 1880 framkommer att Bergström bodde

i fastigheten Brunkhufvudet 2, som låg i Klara församling. Hans yrke var lärning. I Rotemansarkivets handlingar var yrket preciserat till buntmakarlärning. Huset som låg vid Drottninggatan 10 ägdes av David Forsell, som i folkräkningen hade titeln husägare. Han var dock mer än så. Forsell var huvudstadens i särklass största körsnär med sammanlagt femtio anställda, tjugorfyra män och tjugosex kvinnor.²¹ Forsells hushåll var enormt. Det omfattade familjen Forsell, man och hustru samt sex barn. Dessutom fanns där ytterligare tio personer, fruns mamma och syster samt tre sömmerskor, två pigor och tre lärningar.²² Här ser vi således samma mönster som hos Helin. Bergström ingick i "mästarens" hushåll. De olika flyttningarna var en del i Bergströms utbildning innan han kunde bli körsnär. I slutet av år 1881 flyttade Bergström ut ur det forsellska hushållet och bosatte sig i en annan fastighet inom samma församling. De historiska källorna ger dock ingen upplysning om var fastigheten var belägen. Därefter försvinner Bergström i huvudstadens olika befolkningshistoriska källor och det enda vi vet är att under en kort tid skall ha varit i Schweiz. Därefter flyttade han från Hedvig Eleonora församling till Nyköping år 1887 enligt uppgifterna i stadens husförhörlängd.

Olivia Helin hade liksom maken och Herman Bergström varit bosatta i Stockholm tidigare. Redan år 1883 tog Olivia anställning som piga under ett år. Hon hade sedan varit utomlands en kortare tid. I januari år 1885 återkom hon till Stockholm från Paris, enligt anteckningarna i Rotemansarkivet, och hennes yrke angavs till kammarjungfru. Hon hade således lärt känna den franska huvudstaden, men vad hon gjorde där vet vi inte. I Parisförsamlingens kyrkböcker blev hon nämligen

aldrig inskriven, vilket kanske hade sin orsak i att hon stannade en kort tid. Efter återkomsten till Stockholm flyttade hon ytterligare en gång inom staden och bosatte sig i rote nummer 2, som kallades Klararoten.²³ Stockholmsvistelsen varade i tre år och sedan möter vi henne i Paris igen tillsammans med maken och Herman Bergström. Det finns väl goda skäl att tro att det var Olivia som inledningsvis fick introducera de två hantverkarna i den nya miljön, eftersom hon hade varit där förut, och därför kände en viss förtrogenhet med den franska huvudstaden.

Två andra hantverkare som bosatte sig i Paris var Ola Göransson och Mårten Christensson. De var båda ursprungligen från Skåne. Den förre kom närmast från London medan Christensson hade flyttat från den danska ön Bornholm till Paris. De tycks ha anlänt samma dag till Paris, den 11 november 1883, eftersom prästen i den svenska församlingen har noterat detta i inflyttningslängden.²⁴ När de skrevs in i inflyttningslängden angavs deras yrke till skräddargesäll. Senare ändrade prästen yrkesbeteckningen till skräddare, när han skrev in deras namn i husförhörlängden.²⁵ Den ena av dem, Christensson, hade en tre år yngre bror i Paris, som också var skräddare. Han hade anlänt till Paris något år tidigare från Tyskland.²⁶ Mårten Christensson och Ola Göransson kom under en tid att ha samma bostadsadress i fastigheten nummer 11 som låg vid rue Bouloi. Efter knappt ett år flyttade dock Christensson vidare tillbaka till Danmark. Hans nya destination var nu Köpenhamn. Göransson stannade i Paris fram till maj 1885 innan han också flyttade, men hans resa gick tillbaka till Sverige, till den ort där han var född, Borrby i Skåne. Med stor sannolikhet kände dessa två personer varandra från

barndomen. De växte upp i två församlingar som låg i omedelbar närhet till varandra. Christenssons och Göranssons flyttningsmönster ger ett tydligt intryck av att de, liksom många hantverkare före dem, flyttade runt till olika arbetsplatser och arbetsgivare för att förkovra sig inom sitt yrke och lära sig de olika yrkesfärdigheter och specialkunskaper som skrädderindustrin i utlandet kunde tillföra det de redan hade lärt sig i Sverige.

EPILOG

De människor som här har fått tjäna som exempel på svenskar som utvandrade till Paris i slutet av 1800-talet följdes av andra med en likartad bakgrund och av svenskar som tillhörde helt andra yrkesgrupper. Den svenska församlingens pastor Johan Hemberg skrev strax efter sin ankomst till Paris år 1887 en redogörelse, i vilken han beskrev vilka svenskar det var som hade bosatt sig i den franska huvudstaden. Hemberg borde ha haft en mycket god kännedom om vilka dessa människor var, eftersom han hade tillgång till församlingens kyrkböcker, där församlingsbornas yrken redovisades vid sidan av många andra uppgifter. Enligt Hemberg kunde man mycket väl urskilja den sociala sammansättningen och det går också att få en inblick i de olika yrkesgruppernas numerär just vid den tidpunkten, åtminstone vilken som var den största yrkesgruppen och hur de andra yrkesgrupperna förhöll sig till denna. I den redogörelse som Hemberg gjorde beskrev han församlingens sociala sammansättning i följande ordalag: "Hantverkarna dominerar, tätt följda av tjänare. Handelsbiträden, affärsmän, agenter, studenter och artister bildar en mellangrupp, medan kypare, ämbets-

män, gymnaster och litteratörer kommer i mindre antal.”²⁷ Att vissa hantverksfärdigheter var särskilt efterfrågade i Paris är väl känt, särskilt i samband med den stora ombyggnaden av stadens gatusystem, den s.k. haussmanniseringen, som hade börjat under 1850-talet. Men det fanns också yrken där man från fransk sida hade noterat det svenska inslaget inom yrkesgruppen. Det framgår i en samtida rapport om körsnärnäringen i Paris. I denna sades att arbetarna inom den ”nästan uteslutande var ryssar, ungrare, svenskar och tyskar”.²⁸ Även inom det traditionella franska möbelhantverket efterfrågades en yrkesskicklig arbetskraft, men där fanns också problem som den nyanlände var tvungen att övervinna. Möbelsnickargesällen John Klintberg upptäckte ganska omedelbart att de yrkeskunskaper han hade med sig från hemlandet skilde sig märkbart från vad han hade lärt sig. I den möbelverkstad han arbetade tillverkades möbler vars stil hade hämtat inspiration från ”den gamla franska kejsarstilen”. Den innebar att det var mycket fanérsammansättningar, där olika typer av fanér fogades samman. I Klintbergs fall underlättades anpassningen till de nya arbetsmetoderna, eftersom hans arbetskamrater ställde upp och hjälpte honom. Samma problem hade dessa haft när de var nyanlända, då många av dem, liksom Klintberg, var utlänningar. I verkstaden fanns ryssar, schweizare, holländare och belgare, medan Klintberg var den enda svensken. Eftersom han kunde lite tyska, sedan sin tid i Berlin, kunde han tala med några av dem som förstod tyska. Arbetsmiljön var enligt Klintberg mycket dålig. Verkstaden låg tre trappor upp i ett hus och den var trång och obehaglig, vilket ställde till stora problem i samband med alla transporter från och till arbetsplatsen.

Samtliga exempel som har tagits upp här visar entydigt på att den från skräväsandets tid klassiska yrkesutbildningen inom hantverket fortsatte långt in på 1900-talet trots hantverkets allmänna tillbakagång och den moderna industriella produktionens tillväxt. Det fanns fortfarande ett behov inom ett stort antal hantverksyrken att lära sig yrkeskunskaper från andra länder som senare kunde användas när man återvände tillbaka till Sverige. Dessa speciella yrkesfärdigheter var kanske också avgörande för den fortsatta yrkeskarriären.

NOTER

- ¹ Den svenska emigrationslitteraturen är mycket omfattande varför bara några standardverk anføres här: Se översiktsverket *From Sweden to America: a history of migration*. Edited by Hans Norman and Harald Runblom. University of Minnesota Press, 1976 samt specialstudierna av enskilda utvandringsländer t.ex. Harald Runblom, *Swedish Emigration to Latin America, i From Sweden to America: a history of migration*. Edited by Hans Norman and Harald Runblom. University of Minnesota Press, 1976, s. 301–310. Runblom, Harald, *Svenskarna i Kanada*. En studie i låg etnisk medvetenhet, *Historieforskning på nya vägar. Studier tillägnade Sten Carlsson 14. 12 1977*. Redaktör: Lars-Göran Teddebrand. Lund: Studentlitteratur, 1977. Rönnqvist, Carina, *Svea folk i Babels land. Svensk identitet i Kanada under 1900-talets första hälft*. Umeå 2004. Göran Ahlqvist, *Sydsvensk utvandring till Danmark, Scandia*, vol. 42, 1976; Rune Johansson, *Registrering av flyttare, Scandia*, vol. 42, 1976. Göran Friberg, *Brasilien-svenskarna: utvandring, invandring, bosättning 1850–1940*. Växjö 1988. För Europa hänvisas till Rudolf Vecoli, & Suzanne Sinke, *A Century of European Migrations, 1830–1930*. University of Illinois Press, 1991. Dirk Hoerder & Leslie Page Moch, *European Migrants: global and local perspectives*, Northeastern University Press, 1996. Leslie Page Moch, *Moving Europeans:*

- migration in Western Europe since 1650. Indiana University Press, 1992. Lucassen, Jan & Lucassen, Leo, eds., *Migration, History Migration, History: Old Paradigms and New Perspectives*. Bern 1999.
- ² Se t.ex. Engman, Max, Svenskar i Petersburg, *Historisk Tidskrift för Finland*, 84, 1999. Nordensvan, Georg, *Svensk konst och svenska konstnärer i 19de århundradet. II. Från Karl XV till sekelskiftet*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1928; Millroth, Thomas & Stackman, Pelle, *Svenska konstnärer i Paris*. Författarförlaget Fischer & Rye, 1989.
 - ³ Tilly, Charles, *Roads from Past to Future*. Rowman & Littlefield Publishers Inc., 1997.
 - ⁴ Elder, Glen, Family History and the Life Course, i Hareven, Tamara K., *The Family and the Life Course in Historical Perspective*. New York 1978.
 - ⁵ Se t.ex. Lars Edgren, *Mästare-gesäll-lärling: hantverk och hantverkare i Malmö*. Lund: Dialogos, 1987. Geoffrey Crossick & Heinz-Gerhard Haupt, *The Petite Bourgeoisie in Europe 1780–1914*. London & New York: Routledge, 1995.
 - ⁶ Svenska Sofiakyrkan i Paris. In- och utflyttningslängd 1883–1920. Vol. 1.
 - ⁷ Pierre Casselle, *Nouvelle histoire de Paris. Paris républicain 1871–1914*. Paris 2003. Bernard Marchand, *Paris, histoire d'une ville (xixe–xxe siècle)*. Paris: Éditions du Seuil, 1993.
 - ⁸ Rotemansarkivet: <http://www.ssa.stockholm.se/sv/Forskarsal/Sokvagar/Rotemansarkivet/>.
 - ⁹ Svenska Sofiakyrkan i Paris. In- och utflyttningslängd 1883–1920. Vol. 1, s. 7; SVAR. Husförhörlängd för Nyköpings västra församling 1886–1890, s. 51.
 - ¹⁰ SVAR. Borgholms kyrkoarkiv. Födelse- och dopbok 1836–1860. s. 15.
 - ¹¹ Svenska Sofiakyrkan i Paris. In- och utflyttningslängd 1883–1920. Vol. 1.
 - ¹² SVAR. Kommerskollegium. Kammarkontoret. Årsberättelser handlanden och hantverkare. Städer 1888.
 - ¹³ SVAR. Husförhörlängd för Nyköpings västra församling 1886–1890. AIa, 21a, s. 51.
 - ¹⁴ Rotemansarkivet: <http://www.ssa.stockholm.se/sv/Forskarsal/Sokvagar/Rotemansarkivet/>.
 - ¹⁵ SVAR. Folkräkningen 1880. Stockholms stad.
 - ¹⁶ SVAR. Kommerskollegium. Kammarkontoret. Årsberättelser handlanden och hantverkare. Städer 1880.
 - ¹⁷ Ernst Söderlund, *Hantverkarna*. Stockholm: Tiden, 1949.
 - ¹⁸ Se Geoffrey Crossick and Heinz-Gerhard Haupt, *The Petite Bourgeoisie in Europe 1780–1914*. London and New York: Routledge, 1995, kapitel 5.
 - ¹⁹ Rotemansarkivet: <http://www.ssa.stockholm.se/sv/Forskarsal/Sokvagar/Rotemansarkivet/>.
 - ²⁰ Ibid.
 - ²¹ SVAR. Kommerskollegium. Kammarkontoret. Årsberättelser handlanden och hantverkare. Städer 1880.
 - ²² SVAR. Folkräkningen 1880. Stockholms stad.
 - ²³ Rotemansarkivet: <http://www.ssa.stockholm.se/sv/Forskarsal/Sokvagar/Rotemansarkivet/>.
 - ²⁴ Svenska Sofiakyrkan i Paris. In- och utflyttningslängd 1883–1920. Vol. 1, s. 1.
 - ²⁵ Svenska Sofiakyrkan i Paris. Husförhörlängd 1878–1901. AI. 2, s. 13 och 25.
 - ²⁶ Ibid., s. 13.
 - ²⁷ Citerat i Bengt Strömberg, Svenska Sofiaförsamlingen i Paris 1859–1913, *Svenska Sofiaförsamlingen i Paris. Jubileumsskrift 1626–1976*. Redaktionskommitté: C.G. Bjurström m.fl. Ystad 1976, s. 114.
 - ²⁸ Du Maroussem, Pierre, *La petite industrie (salaires et durée de travail). Vol.2. Le vêtement à Paris*. Paris 1896, s. 704. Mats Rehnberg, red., *Snickarminnen* (Svenskt liv och arbete n:r 27). Stockholm 1961, s. 23–24.

LITTERATUR

- Ahlqvist, Göran, 1976. "Sydsvensk utvandring till Danmark." I: *Scandia*, vol. 42.
- Du Maroussem, Pierre, 1896. *La petite industrie (salaires et durée de travail). Vol. 2. Le vêtement à Paris*. Paris.
- Casselle, Pierre, 2003. *Nouvelle histoire de Paris. Paris républicain 1871–1914*. Paris.
- Elder, Glen, 1978. "Family History and the Life Course." I: Hareven, Tamara K., *The Family and the Life Course in Historical Perspective*. New York.
- Friberg, Göran, 1988. *Brasiliensvenskarna: utvandring, invandring, bosättning 1850–1940*. Växjö.
- From Sweden to America: a History of Migration*, 1976. Edited by Hans Norman and Harald Runblom. University of Minnesota Press.

- Hoerder, Dirk & Moch, Leslie Page, 1996. *European Migrants: Global and Local Perspectives*, Northeastern University Press.
- Johansson, Rune, 1976. "Registrering av flyttare." I: *Scandia*, vol. 42.
- Lucassen, Jan & Lucassen, Leo (eds.), 1999. *Migration, History Migration, History: Old Paradigms and New Perspectives*. Bern.
- Marchand, Bernard, 1993. *Paris, histoire d'une ville (xixe-xxe siècle)*. Paris: Éditions du Seuil.
- Millroth, Tomas & Pelle Stackman, 1989. *Svenska konstnärer i Paris*. Stockholm: Författarförlaget Fischer & Rye.
- Moch, Leslie Page, 1992. *Moving Europeans. Migration in Western Europe since 1650*. Bloomington: Indiana University Press.
- Nordensvan, Georg, 1928. *Svensk konst och svenska konstnärer i 19de århundradet. II. Från Karl XV till sekelskiftet*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Rehnberg, Mats (red.), 1961. *Snickarminnen* (Svenskt liv och arbete n:r 27). Stockholm.
- Rosental, Paul-André, 1999. *Les sentiers invisibles. Espace, familles et migrations dans la France du 19e siècle*. Paris.
- Runblom, Harald, 1976. "Swedish Emigration to Latin America." I: Norman, Hans & Runblom, Harald (eds.), *From Sweden to America: a History of Migration*. University of Minnesota Press.
- Runblom, Harald, 1977. "Svenskarna i Canada. En studie i låg etnisk medvetenhet." I: Tedebrand, Lars-Göran (red.), *Historieforskning på nya vägar. Studier tillägnade Sten Carlsson 14.12 1977*. Lund: Studentlitteratur
- Rönnqvist, Carina, 2004. *Svea folk i Babels land. Svensk identitet i Kanada under 1900-talets första hälft*. Umeå.
- Tilly, Charles, 1997. *Roads from Past to Future*. Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Vecoli, Rudolf & Sinke, Suzanne, 1991. *A Century*

of European Migrations, 1830-1930. University of Illinois Press.

SUMMARY

The Road to Metropolis

The Migration of Swedish Artisans to European Capitals at the Turn of the Century 1900

(*Vägen till Metropolis. Svenska gesällvandringar vid sekelskiftet 1900*).

From the Middle Ages to the abolition of the guilds in the nineteenth century travelling was central within the European handicrafts. Each person who would become a master artisan had during his formation to learn his profession from other master artisans. Therefore, apprentices and journeymen worked for shorter or longer periods in the workshops of older master artisans either at home or in another European country. This article shows that the traditional educational pattern within the handicrafts continued in Sweden long after the abolition of the guilds and the introduction of the free trade, and many Swedish craftsmen migrated to the European capitals where they could gain experiences from foreign experts, which they could bring back and introduce in Sweden. Compared to the mass emigration to United States, which took place at the same time, this is an example of what the American historian and sociologist Charles Tilly has called "career migration". The Swedish artisans wanted to improve their skill and this is the reason why they migrated.

Keywords: Swedish migration, immigration, artisans, 19th and 20th century, Paris.

Tom Ericsson, Department of Historical, Philosophical and Religious Studies, Umeå University, Sweden.